

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dan vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta pa 1 gold. 30 kr. nov. dn.

Tečaj III. v Ljubljani 15. novembra 1863. List 22.

Keršanska odreja.

III.

Nevošljivost.

Neka navadna strast, ki so ji časi otroci že tudi zgodaj vdani, je nevošljivost. Če jo učenik zapazi, naj se teh le naukov pri odgojevanji otrok poprime, da jim to strupeno zel iz serca izruje, preden se vraste:

a) Če vidi, da so si otroci med sabo ali pa komu drugemu nevošljivi, naj naj poprej sam na se pogleda in naj premisli, če otrokom ne daje sam priložnosti k nevošljivosti. To se zgodi, če kterega učenca ali učenko bolj od drugih čisla in ljubi, ali pa če saj po vnanjem naznanje daje, da ga bolj ljubi, kakor druge; tako učenik sam v otroških srcih nevošljivost budi in redi. Učenik naj le po zasluženji pridnejše učence in učenke raje ima; vendar pa naj se varuje, da ne dela med otroci preveč razločka, še posebno pa, da ne dela čisto nobenega razločka po njih vnANJI dopadljivosti ali prikupljivosti, ali pa po stanu in premožnosti njih staršev; s takim ravnanjem bi sam v otrociH nevošljivost še bolj vkoreninil, ki bi jo imel še le zadušiti.

b) Naj učenik otrokom razloži, da nevošljivec samemu sebi naj več škoduje, da se pripravi ob mirno in veselo serce, kakor je Kanj sebi naj več škodoval, ker je bil nevošljiv

Abeljnu, svojemu bratu: zgubil je mir in veselje svoje vesti. Škoduje si nevošljivec nadalje, ker sam sebi zdravje spodjeda in življenje krajša: nevošljivost grudi človeka, kakor rija železnino. To se zopet vidi nad Kanjem, od kterega sv. pismo pravi, da je bil zavoljo nevošljivosti njegov obraz ves vpaden.

c) Ljubezen do bližnjega je za zveličanje potrebna. Ker smo vsi udje enega in ravno tistega telesa, se moramo sreče bližnjega veseliti, pri nesreči bližnjega pa žalovati; sicer se ločimo od tega svetega telesa Jezusovega. Nevošljivec se pa zavoljo sreče bližnjega žali, in njegove nesreče veseli, toraj ljubezen — ta naj potrebnejša čednost — v njem ne prebiva; brez ljubezni pa je duša mrtva, ker ni več sklenjena s telesom, kterega oživljajoča glava je Kristus. To resnico sv. Avgustin s temi besedami priterdi: „Nevošljivost umori dušo“.

d) Naj se otrokom pokaže, da je nevošljivost božji modrosti in previdnosti nasproti; zakaj Bog je nas vseh oče, on je pa tudi gospod in stvarnik vseh stvari. On toraj iz ljubezni do nas slednjemu deli po svoji previdnosti in modrosti: brez njegove volje še las z naše glave ne pade. Po takem tudi pomankanje ali pa obilnost pri bližnjemu ni brez božje volje. Kdor je tedaj nevošljiv, se vzdiguje nad božjo previdnost in modrost.

e) Nevošljivost dela človeka posebno hudemu duhu podobnega, zakaj hudi duh je iz nevošljivosti — pa brez lastnega prida — človeka v greh zapeljal; on mu je še zdaj nevošljiv, in mu bo vseskozi nevošljiv. „Toraj je hudi duh“, pravi sv. Ciprijan, „že v začetku sveta sebe pogubil in bil v pogubo“. „Priятli hudega duha so sebi in drugim sovražni“, pravi sv. Prosper. Kakor se tedaj od tistega, ki ima ljubezen, po pravici reče, da Bog v njem prebiva — tako se od nevošljivega sme reči, da hudi duh v njegovem sercu prebiva.

Ako pa učenik še celó najde, da bi kateri učenci ali učenke komu zavoljo pridnosti, pobožnosti ali modrosti nevošljivi bili, naj jim to naj geršo nevošljivost tako le popisujejo in prigraja:

a) Ker smo v občini svetnikov, smo vseh dobrih del, vsega zasluženja deležni in vsega, po čimur se naš bližnji Bogu dopadljivega stori, le če smo v gnadi božji. Toraj bi se morali še le veseliti modrosti ali pobožnosti bližnjega. Če smo mu zato nevošljivi, se zavoljo njegove dobrote žalimo, in

se toraj pred Bogom celó nevredne storimo, da bi mógli do-
brote ali zasluženja svojega bližnjega deležni biti.

b) Nevošljivca pa ne samo kazen zavolj zgube gnade
božje, ampak še druga hujša kazen pričakuje, to je, on ne
zgubi samo deležnosti dobrih del svojega bližnjega, ampak se
tudi še drugih gnad pred Bogom nevrednega stori. Bog mu
tako rekoč vse gnade odvzame, in ravno zato še le obilnejše
gnade temu delí, komur je kdo nevošljiv — po spričevanji večne
resnice, ki pravi: „Kdor nima, mu bo še to odvzeto, kar ima,
in se bo njemu dalo, kdor ima, da bode še več imel“.

Tako popisuj, ljubi učenik, mladini obedvojno nevošljivost,
to gerdobno hudičevo pregreho, ktera z drugimi pregrehami
vred današnje dni bolj od vseh drugih časov na svetu gospo-
dari, ter stori serca človeške tukaj in v večnosti silno nesrečne.

Iz zgodovine keršanske ljudske šole.

(Dalje.)

Ko je bila šolskim komisijam naročena skerb za šole,
naloženo jim je tudi bilo, da naj dobé potrebnih zavodov; izro-
čili so jim troje zapisnikov, iz katerih naj posnamejo, kakšnih
potov in sredstev posluževali so se v Avstrii nad in pod Anižo
in na Marskem, da bi dobili prihodkov za šolske zavode. Ka-
kor popred na Dunaji, tako so sedaj iskali vsakoršnih virov,
iz katerih bi se pretakal denar v šolski zavod, kateri ga je bil
tako močno potreben.

Kar dan današnji naj bolj naravno imamo, tega so se ogi-
bali takrat po vsaki ceni, to je namreč, da bi tisti dajali za
šole, ki imajo korist iz njih, namreč starši in otroci.

Ako pa neposrednje niso tirjali davkov od ljudi za šolstvo,
skušali so pa to doseči po ovinkih. Obkladali so z davki bale,
plesišča, komedije in še celó keglisča. Ne le pri veselicah, tudi
pri mertvasčinah iskali so denarja za šole.

Naj bolj poželjivo gledali so, kakor tudi poprej na Dunaji,
na cerkveno premoženje in na cerkvene prihodke. Povsod so
se pred drugim ozirali na škofe in prelate, samostane in vsta-
nove. Vendar ni cesarica terpela, da bi se kaj nakladalo temu,
ki ni privolil, ktereга je kaj zadevalo. Posamesne cerkve, pa
tudi bratovščine, ktere so ta čas imele veliko denarjev, morale

bi dajati za šolstvo. Rzsodila je pa cesarica to reč 10. svečana l. 1775., ter je rekla, da od tega, kar bratovsčinam ostaja, sme se tretji del porabiti za šolstvo; kar pa cerkveni denar zadeva, zaslišati se mora poprej patron in škof, kterima naj se korist te naprave dobro k sercu priveže.

In tega načela deržali so se za naprej zmirom, kolikorkrat so imenovali bratovsčini denar in cerkveno premoženje. V šolski zalog jemati bi se mogel tudi dobiček iz založništva za normalne šole.

Ker so bili šolski zavodi še slabi in so malo prihodkov imeli, terdili so nekteri, da je prezgodaj šolstvo razširjati po vseh deželah. Bili so namreč nekteri, kteri so terdili, da naj se vse šolstvo iz javnih prihodkov napravi, ravno kakor vojaštvo. Drugi pa so rekli, da morajo za šole tisti skerbeti, ki imajo prid od njih, in le tam, kjer zmagati ne morejo sami, naj se jim, pa le izjemavno in začasno, iz očitnih zavodov pomaga. Le take šole, od kterih ima cela dežela korist, in kterih delavnost presega krajine meje, naj se preskerbujejo iz javnih pripomočkov — ali vse, ali pa večidel. Take šole so razun normalne šole tudi glavne šole, kterih naloga je bila zboljšano šolstvo razširjati po deželi. Pri vsem tem pa je vendar primanjkovalo denarjev, tako, da so mogli zadovoljni biti, da se je v nekterih krajih le kaj malega začelo, ker so le toliko mogli napredovati, kolikor je denar pripustil.

V večjih krajih dajale so prostor glavnim šolam gimnazije, kterih so sedaj veliko popustili, ne le samo jezuitarskih, ampak tudi družih redov. Bili so pa to večidel revne gimnazije; dva, večkrat tudi eden učenik podučeval je po štirih razredih. Namesto tih nastopile naj bi glavne šole.

Ni pa šlo povsod tako berzno, kakor bi bili radi; v večjih krajih zadovoljni bili so, da so le nekaj dosegli. Za Kranjsko nasvetoval je grof Torres 5 glavnih šol: V Kranji, Kamniku, Loki, Idriji in v Radolici; dvorna pisarnica je to privolila; dokler se pa dobí učencikov in denarja, naj se napravijo le dobre trivialne šole. V nekterih krajih so pa redovom kar zapovedovali, da morajo šole prevzeti.

Razun glavnih šol napravljali so po mestih tako imenovane mestne šole, ker rekli so, da ne kaže, da bi se vsi otroci pošiljali v normalne šole, sicer bi bile v prvih razredih preveč napolnjene. Grof Torres pustil je v Gorici razun normalne šole tudi mestno

šolo, v katero naj se jemljejo otroci iz predmestja in okolice; vodja ji je bil vodja normalne šole Helverding.

Po večjih mestih spoznali so tudi potrebo, da se napravijo posebne dekliške šole. Že poprej pa so bile po nunskih samostanih dekliške šole, in tako je tudi za naprej ostalo, kakor je dvorna kancelija v zadevah Uršulinaric, bivajočih v Ljubljani, določila. Na Reki dala je cesarica 20000 gold., da se je samostan Benediktinaric pripravil za dekliške šole. Vendar pa šole prejemati niso silili nun, katerim to njih red ne pripusča. Nune pa, ktere so šole imele, poprijeti so se mogle nove metode, in vodja normalne šole ogledavat bi imel po njihovih učilnicah. Felbiger pripoveduje, da je bila gospodičina Kohllöffel — tako je zapovedala cesarica — na Dunaji v novi metodi dobro podučena in potem bila poslana na cesarske stroške v Ljubljano, Reko in v Gorico podučevat redovnice v novi metodi. Odgojevanje po dekliških šolah opirati bi se imelo, kakor pri dečkih, na materni jezik, in cesarica ni terpela, da bi gospodičine v nekem samostanu glavnega mesta iz namena, da bi se francosko dobro naučile, nemški jezik zanemarjale. In tako so bile v začetku osemdesetih let v mnogih krajih normalno vredjene dekliške šole.

(Dalje prih.)

Praktična slovensko-nemška gramatika.

(Dalje.)

XX.

Sklanjanje prilogov.

Prilogi so povedavni (aussagend) ali priloživni (beigefügt). „Uč. T.“ st. 133.) Govorili bomo tukaj od priloživnih prilogov, tedaj takih, kateri so v neposrednji zvezi z imenom.

V nemškem stoji pred prilogom a) določivni spolovnik, ali pa besede, ktere imajo enake končnice, pa ne enakega pomena kakor določivni spolovnik, in ime se takrat šibko sklanja; b) nedoločivni spolovnik, tedaj se prilog deloma šibko, deloma krepko sklanja. c) ali pred prilogom ne stoji ne določivni pa tudi ne nedoločivni spolovnik, ali pa kakšna druga besedica, in prilog se krepko sklanja.

V slovenskem pa tukaj ne delamo razločka, razun v 1. sklonu ed. št. pri moškem spolu, ker se reče: Dobri mož, der

gute Mann; dober mož, ein guter Mann. Da si otroci sklanjave oblike ložeje v glavi obderžé, naj jim učitelj blezo tako le pojasnuje: Kadar se iz spolovih končnic more spol spoznati, takrat se rabi šibka oblika; kadar pa tega ni mogoče spoznati iz spolovih končnic, rabi se pa krepka oblika, na primer: Ein bescheiden — Knabe, ein bescheiden — Mädchen; tukaj je treba krepke oblike, sicer se ne more spol razločevati.

Ponavljati je tukaj treba nauk *a)* od imen in posebno razloček določivnega in nedoločivnega spolovnika, *b)* sklanjavo imen.

Kako se sklanjava imen more praktično obdelovati, povedali smo že na st. 203.

Naj tudaj navedemo še zgled!

1. sklon. Wer geht gern in die Schule? Der oder ein fleissiger Schüler.

2. sklon. Wessen Betragen gefällt dem Lehrer? Des oder eines fleissigen Schülers.

3. Wem ist der Lehrer gewogen? Dem oder einem fleissigen Schüler.

4. sklon. Wen lobt der Lehrer? Der Lehrer lobt den oder einen fleissigen Schüler.

Morda ni odveč, ako učenik učencem nekoliko razlaga, kako se prilogi skončujejo, in sicer v nemškem na končnico *ig*: fleissig . . . ; *isch*: stürmisch . . . ; *lich*: freundlich . . . ; *bar*: trinkbar . . . ; *haft*: wahrhaft . . . ; *sam*: sparsam . . .

Od slovenskih prilogov navedemo le nekaj zelo navadnih končnic in sicer *a)* na *ji, ja, je*: ribji, ribja, ribje; *b)* na *ov*: medvedov, a — o, slonov, a — o; *c)* na *ovsk*: volovsk, o-slovsk, kozlovsk; na *aven*: delaven, pisaven; *oven*: duhoven; na *in, na, no* se izobrazujejo iz ženskih imen prilastivni prilogi n. p. mati — materin, sestra, sesterin, kakor iz moških na *ov — a — o*.

To je opomnjeno v gramatiki pri obravnavi 2. sklona.

(Dalje prih.)

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

XLIV.

T. Slovensčina ima dokaj predlogov z dvema sklonoma in celó s tremi, p.: *za* (lat. post, pone, pro — nemšk. hinter,

für itd.) a) z rodivnim na vprašanje kedaj, b) s toživnim na vprašanje kam, za koga, zakaj, in c) s storivnim na vprašanje kje.

U. Drugo in tretje mi je znano; prvo mi nekoliko razloži: *za* z rodivnim.

T. Z rodivnim, na vprašanje kedaj, znamnjuje dobo, čez katero se razteguje kako djanje ali stanje = nemškemu: während, zur Zeit, n. pr. Za solnca in po solncu še gredó hitro tjekaj v hrib. Za časa začne žgati, kar kropiva će ostati. Dan se za rana loví. Kdor za mladih dni ne skerbi, v starosti pomanjkanje terpi itd.

U. Ni davno, kar sem bral: „Za Leopolda I. je tudi vednostim spet boljša doba prišla, le žali Bog, da je tako malo časa terpela“ — ter nisem koj spreumel, kaj pomeni: Za Leopolda. Reče se torej: ko je Leopold I. vladal, tisti čas, tedaj (unter der Regierung, während, zur Zeit).

T. Tako se reče tudi: Skušaj za dne priti (vor der Dämmerung, bei Tag); za solnca, za rana; za jutra, za večera, za časa, za mraka, za hlada (so lange noch Sonnenschein, Früh, Abend, Zeit, Dämmerung, Kühle ist). Tako se bere v Dalmatinovi prestavi svetega pisma: za mojga života (me vivo, bei meinen Lebzeiten).

U. Ali se ne piše tudi zarano, in za rana, kaj je to?

T. Ran' (matutinus) je prilog: ran, rana, rano (rana ura, zlata ura, Morgenstunde hat Gold im Munde), ali pa ime srednjega spola: rano, *a* (der frühe Morgen), — in po tem je za rana kakor za dne, za večera itd. Nekteri pa rano, prilog v srednjem spolu sklepajo s predlogom in pišejo zarano (bei Zeiten, früh), kakor post.: zares, zakaj, zato, zajtro (n. zajutro), zastonj, zapored. Čehi pravijo za rana, pa tudi z rana, z jitra (früh, von früh an, morgens), kakor s konca, s početka itd.

U. Ko sem bil unkrat na Gorenskem, mi je rekla ženica: kako vam kej pri nas *zapade*? Ali je to prav?

T. Res govorijo po Gorenskem sim ter tje *za* namesti *do* posebej in skupej v besedah, kar pa ni da bi se posnemalo, ker tega nimajo ne Slovenci, ne drugi Slovani; p.: sem šel *za* Ljubljane (*do* Ljubljane); kako vam pri nas *zapade*, nam. *dopade*? ...

XLV.

U. Mejmašne je pač iz med in mašne; ali se govori kje tako?

T. Govori se in v starih spisih se tudi bere med in mej (lat. inter, nemšk. zwischen, unter, mitten unter).

U. Ali pa ima kako priliko v slovenskem jeziku ta spreminj?

T. Brez števila velikrat se spreminja *d* v *j* v imenih in glagolih, p.: klad- klaja (n. kladja), sed- seja, grad- graja; vaditi — vajen, soditi — sojen, hoditi — zahajati; v prilogih druge stopinje: mlad — mlajši, gerd — gerji, hud — huji, hujši itd. Tako se spreminja tudi v nad in naj, katero poslednje že Kopitar (Glag. Cloz.) in Šafarik iz na d (super) razlagata: najstrašnejši, najlepši itd. Po tem pravilu se ravna tudi med in mej; primeri rad in raj, slad in slaj itd.

U. Namesti na j se rabi tudi na r; ali je kak razložek?

T. Nobeden; le to je pomniti, da je na r menda le v slovenskem navadna besedica, torej se ga vzajemni pisatelji slovanski nekako ogibajo ter raji pišejo na j.

U. Kako je to, da se časih piše posebej, časi pa skupej z naslednjo besedo?

T. Bere se tako v prestarih knjigah tudi; vendar mislim, ker pišemo na d in na j samostojno in celó z drugimi besedami vmes p.: na j se le gane, na j dela, na j živi, na j se ne prederzne itd. — smemo tudi v stopnjevanih prilogah ga pisati posebej ali samostojno. Zlasti okorno je sklepati s tacimi besedami, ktere so že same na sebi dolge: mogočniši, rodovitnejši = najmogočniši, najrodovitnejši, najimenitnejših, najučenejših — čemu dolge besede še zdaljševati!

XLVI.

U. „Mati jim je velévala, na j da d é babici mir“... in ko boste vi stari, boste tudi inaki“. Nenavadna se mi zdí v unem stavku oblika da d é in neumevna v tem beseda inaki.

T. V tretji osebi množnega števila imajo glagoli *o* in *e* (nt' in ent, ont). Navadno se staplja v glagolih I. (in V.) reda *ejo* v *o* (nesejo — nesó, pletejo — pletó, rečejo — rekó, pnejo — pnó, bijejo — bijó), in *ijo* v glagolih III. in IV. reda v *é*, toda le pri tistih, ki imajo zatezo na *i*, n. pr. gorím — goré (n. ijo), velím — velé (m. ijo), storím — storé (nam. ijo), učím — učé nam. učijo; pri družih bi bilo nenavadno, posilje-

no, p.: dvignejo — dvignó, slišijo — slišé, nosijo — nosé, kar se celó nikjer ne sliši. Nekteri glagoli, ki se spregajo pravilno brez spone (sem — bom, vem, dam, jem, grem, znam), imajo vendar v 3. osebi množnega števila razne oblike, ki so precej navadne in se nekoliko vjemajo s staroslovenskimi.

U. Sej res pravijo pri nas bodo in bojo, vedo in vejo, dado in dajo, jedo in jejo, gredo in grejo, znado in znajo; p.: kedar vesta dva, se še zariglja; kedar vejo trije, vejo vsi ljudje. N. pr.

T. Razun dado in dajo rabi nekterim tudi oblika dadé, kakor post. hoté, goré, storé nam. storijo.

U. Pa — se vé da — le rabi; kaj pomeni beseda inaki?

T. To je tisto nako (sonst, übrigens), za ktero je nekdo unidan v Novicah popraševal. Glasi se popolnoma inak iz in', ina, ino (v stsl. alius, a, ud) in *ak* ali *jak*, inako (aliter, alio modo); inamo, inam (alio), kar zdaj pravimo drugam'o, drugam, inde (alio loco, aliunde). Dobro se mora ločiti od enako (eodem modo).

U. „Inako se mi je storilo“, to sem pač dostikrat že slišal.

T. To je: milo se mi je storilo (ali drugače pri sercu, es wird mir anders, d. i. die Augen gehen mir über — *Murko*, moestus fio — *Miklos*.). Tako se rabi inoverec (drugoverec, alius fidei, haereticus), inostranec, inojezičnik t. j. ki drugače govori.

P a š n i k.

O sočutji. Blago in usmiljeno serce do bližnjega je veliko vredno. Blago serce se z bližnjim raduje v veselji in sreči, in žaluje z njim v nesreči in žalosti. Delavna ljubezen do bližnjega je znamenje takega serca. Brez vse vrednosti je pa taka ljubezen tako dolgo, dokler ni zavoljo Boga, ampak le zavoljo hvale, časti in dobičkarije. Kdo se še ni prepričal, otroških blagih in usmiljenih serc? Vsaka lepa in dobra beseda se jih rada prime in jih zeló gano. Zato je pa učiteljeva sveta naloga, da skerbi, da si otroci blagih serc ne spridijo. Učitelj mora dobro vediti in vse poskušati, kar otroške serca bolj in bolj požlahtnuje; zraven naj pa vse odvraca, kar bi

jim vtegnilo serca popačiti in neusmiljene in terdoserčne storiti. Skušnje učé, da si otroci svoje serca naj prej in naj ložeje pokvarijo:

1. če jim starši in učitelji ne branijo terpinčiti živali, ker je znano je, da kdor je do živali neusmiljen, ni boljši do ljudi;

2. ako so starši in učitelji sami neusmiljeni do otrok: kakor pride ljubezen po ljubezni, tako pride neusmiljenost po neusmiljenosti;

3. ako otroci zahajajo v take družbe in kraje, kjer vidijo, da se z ljudmi ali z živalijo gerdo ravná, ali pa če le slišijo neusmiljeno besedovati.

Naj ložeje in naj prej se pa otroci usmiljenja do bližnjega privadijo, ako jih starši in učitelji že v mladih letih k ljubezni in spoštovanji do bližnjega napeljujejo. Spominja naj jih učitelj večkrat, da imamo vsi brez razločka enega usmiljenega očeta v nebesih, da smo tedaj vsi bratje in sestre med sabo. Pové naj jim, da imamo vsi enega stvarnika in odrešenika, pa tudi vsi enega sodnika. Pové naj jim tudi, da je pri Bogu naslov, bogastvo in čast brez vse vrednosti, ampak da bo le tisti tam večje plačilo dosegel, kateri bo tukaj več dobrega storil itd. Pa tudi naj jim večkrat pové kako lepo in ginljivo povest iz sv. pisma, post. od usmiljenega Samarijana, ali kako drugo tako prigodbo. Toda paziti mora učitelj, da ne bo kaj presilil, ker sila ni mila, in naj misli, da beseda gine, zgled pa rine. —

Veliko ložeje je za učitelja in za vsakega odgojnika to, kar smo ravno govorili, kakor pa, kar mislimo še kratko omeniti. Skušnja uči, da človek le prerad svojega bližnjega zavoljo sreče in veselja zavida in privoši le sebi, kar vidi dobrega pri bližnjemu. Kdo ne vé, da nevošljivost izvira večidel iz samoljubja in sebičnosti! Ravno to je, kar mi mislimo, da je težavno, da učitelj učence navadi, da bližnjemu srečo privosčijo in mu niso nevošljivi. Za tega voljo naj bo:

1. učitelj do vseh učencev pravičen in enako prijazen. Varuje naj se, da ne bo nikoli kterege nevredno hvalil ali po krivem obdaril in kaznoval.

2. Pové naj jim, kako velik greh je nevošljivost, in kaj vse iz nje izhaja. Bolj ko zna učitelj to strašno strast in njene žalostne nasledke učencem popisovati, bolj jo bodo sovražili in se je ogibovali.

3. Da bodo pa otroci to toliko ložeje in rajše storili, naj skerbé starši in učitelj, da bodo otroke pobožno gojili. Ako so otroci pobožni, radi po zgledu svojih sprednikov to strast zavoljo Boga že kaj o začetku v sercu zatirajo. Ako pa oni to storé, ne bodo svojemu bližnjemu sreče zavidali, ampak se z njim veselili in mu jo iz serca privosčili.

Toda pazi naj učitelj, da bo vse to prav primerno obde-
loval, ker otroci postanejo potem raje nekaki babjoverci ali
togotneži, kakor pa možje pravega značaja, če jih učitelj o
tem ni prav gojil.

Govekar.

Naj večje orgle.

Naj večje orgle v Evropi so v sulpicijski cerkvi v Parizu, ktere so bile lansko leto dodelane in blagoslovene. To velikansko delo ima 5 popolnih manualov in en pedal, 118 spremenov ali registrov in 20 združenih pedalov in 7000 pisčalk, katerih naj večja je 32' visoka, naj manjša pa $\frac{1}{5}$ ". Znotraj imajo te orgle 7 nadstropij in so od tal na koru 72' visoke; v spodnjih štirih oddelkih je mehanika, v zgornjih treh pa so pisčali. Manuali so odločeni od velike omare in so v posebnem kraju. Spremeni so izverstno izbrani in različni. Na dan posvečevanja so orglali na teh orglah naj bolj slavni organisti; posebno pa je igral izverstno organist Bazille od sv. Elizabete neko kompozicijo, ktera je vse krasne orgelske moči naj lepše razkazovala. Začela se je prav rahlo in domače (idilično), kjer so se na tanko slišale postranke ali flavte, oboevi glasi in glas angleških debelih rogov; potem zadoné bolj zatuhli glasi enako vetru s pooblačenega neba; za tem pa pribuči hud vihar in razsaja do naj hujšega verhunca: šumenje in vihanje, bučanje, gromenje in rožlanje — vse se na tanko sliši, in v sredi naj strašnejšega viharja se vendar dobro čuje rahla melodija svete pesmi: „Ave maris Stella“ (zdrava morska zvezda), ki jo upodobuje „Vox humana“, ki še le z viharjem počasi utihne. — Moč te kompozicije je bila res prečudno ginljiva, in nove orgle so bile spoznane za naj bolj popolno delo, kar ga je orglarstvo do zdaj rodilo.

Vprašanja pri letošnjem konz. spraševanju.

(Dalje.)

2. Osebek je beseda, od ktere se kaj pové, in je poglavitna v misli, ki jo naznanimo. Da učitelj učencem dobro razklada, kaj je osebek, naj jim kaže to z raznimi primernimi zgledi in tudi, da se po osebkú vselej prása kdo ali kaj, da je osebek navadno imé ali kaka druga beseda, ki se rabi namesto imena, ki pa je véasi tudi skrita in se mora poiskati, da je po spolu on, ona ali ono, t. j. moškega, ženskega ali srednjega spola, da je v slovenskem ali v ednini, dvojini ali množini, v nemškem pa le v ednini in množini, da nemške imena dobivajo člene ali spolnovnike in sicer določivne in nedoločivne i. t. d. — Kakor osebek, tako naj učitelj tudi učencem razklada povedek, kakor povedanje, ki od osebká kaj pripoveduje, in naj tudi to pojasnuje s pripravnimi zgledi. Vse vkup, kar naznanja kako misel, t. j. stavek, naj pa učitelj vedno tako razvija, da se učenci popolnoma zavedó, kaj delajo z besedami, ki jih govóre ali pišejo, t. j., kako da se v stavku pripoveduje, kaj da je, kakšna da je in kaj da dela oseba ali reč, ali kaj se godí z rečjo, od ktere se govóri, da se v stavku nahajajo tudi druge besede in celó stavki, ki ena drugo in eden drugega bolj na tanko določujejo, da so tedaj stavki goli in razširjeni, prosti in sestavljeni, poglobitni, postranski in zvezani, da jih lahko krajšamo i. t. d. Vse tako in enako, ljubi mladi učitelj, si bral, ali če še nisi, lahko bereš v našem „Tovaršu“ letošnjega tečaja v 10. in 11. listu, kjer je ta važni slovnični oddelek prav čversto in lepo razložen.

3. Kdaj, da se rabijo v slovenskem predlogi *o* in *od*, *z* in *s*, je tudi, da nič lepše, pokazal in dokazal „Tovarš“ v listu 3. in 7. Priporočamo tedaj, da naj bi radovedni mladi bravci to in enako tako še enkrat pazno prebrali in si za vsakdanjo rabo v spominu ohranili.

4. Nepravilni časovniki ali glagoli v nemškem so tisti, ki se pri pregibljevanji ne strinjajo in ne ravnaajo ne z glagoli šibke in ne z glagoli krepke oblike. Taki so post.: brennen, kennen, rennen i. t. d.

5. Postranski stavki se v nemškem krajšajo *a)* če se veznik z osebkom vred izpustí, glagol pa postavi v nedoločnik z besedico *zu*; *b)* če se izpustí zaimek *welcher* ali *der*

z glagolom sein, povedek pa se postavi kakor imé ali prilog v tisti sklon, v katerem je poglobitna beseda in h kateri gre povedek. Če pa je povedek glagol, se izpusti zaimek, glagol pa se spremeni v priložaj; c) če se izpusti primerni veznik z glagolom sein, s povedkom pa se ravna ravno tako, kakor kadar se izpusti welcher ali der z glagolom sein (b). Če pa se začenja stavek z dass, damit ali ohne izpusčajo se ti vezniki, glagol pa se postavi v nedoločnik z besedico zu ali um zu.

6. Zategnjena čerka *h* se v nemškem navadno ne rabi, če se zlog začenja z zloženim soglasnikom, post.: stelen . . . čerke *ck* in *tz* se pri skraćevanju ne rabijo za zategnjenim samoglasnikom, za dvojnim samoglasnikom in soglasnikom.

(Dalje prih.)

Novice.

Od Slovenskih goric, 1. listopada, —s—. Opisujete radi stanje ljudskih šol, kar je listu Vašemu zelo primerno. Pridam tukaj tudi nektare čertice iz Slovenskih goric, kolikor sem opazil o šolskih lanskijh skušnjah. Vem, da so tukajšnji učitelji na Vaš ceniti list večidel naročeni in iz njega marljivo jemljejo, kar dohaja za njihove šole; prepričan pa sem tudi, da marsikteri starejših in mlajših učiteljev, ko vtegne zvedeti o kakšnem dopisu iz domačije o domačiji, bo hitro nožec zgrabivši počel razrezavati oni list, ktereга je navadama kidal in nakidaval na kupek, morda nepregledanega ali nedočitaneга, in si ga je kupoval lahko da samo zaradi višega naročila, akoravno bi v njem našel marsiktero podučivno zerno in zernice.

V obćem se mora reći, da naše šole napredujejo, in bolj ko jim je služil materni jezik v obsegu in obliki, bolj so napredovale. Naglasujemo pa oboje v obsegu in v obliki, kajti pomembno je oboje. Ne najdemo namreč lahko na Slovenskem šole, kjer bi se izključeval slovenski jezik kot učiven jezik, ali mogel bi imenovati kraj, kjer so se vsaj deloma slovenski učenci učili tudi nemški katekizem iz marljivosti imenovane lastne. Taka navada, naj izvira od svetnega učitelja, ali od kateheta, se mora grajati. Kaj bi se v tem času, tako okorno potratjenem, učenci lahko naučili koristnega! V obsegu se krati tudi slovensčina, če se pisati učijo učenčki več v nemški pisavi, kakor v slovenski, ali če se latinica, to je slovenska pisava, poskuša in ukvarja celó tudi o stavkih predpisanih o nemškem jeziku. Ali ni naj več veselje mladičev, če se učijo in znajo zapisovati umljive in znane jim besede in stavke? Zategadel moram tudi tukaj javno priporočati, naj se pisni uk počinja s latinico t. j. s slovenskimi, ne z nemškimi pismenkami. Oporeka se sicer, da so nemške pismenke ravne, latinske pa okrogle, one tedaj ložiše, te težiše za prvi poduk. Pa ta

opomin, menim, ne veljá. Če je mladiču pretežko narisati sperva celi krog, pa naj samo pol kroga risa in pri tem se mu roka posebno vadi, da je lahka. Odgojni vzroki pa velevajo, da se mora s slovenskim pisanjem začeti, kajti le po takem učenci dobijo ljubezen in veselje do uka, če umijo, kaj in zakaj se učijo. *) Pisati pa, česar ne umeš, je taka, kakor na pamet učiti se, česar ne umiš. — Pri tej priliki naj še eno omenim. Na spisih nemških in slovenskih sem našel tudi imena učencev pisane različno, na onih nemško, na teh slovensko, tamo postavim Schiffko, tu pa Živko i. t. d. Mislim da slovenskega imena ni treba ne z nemškim, ne z francoskim ali angleškim spisom ināči pisati kakor slovensko, pa vsaj ga tudi pravilno ināči pisati ne moreš. Se vé, da tej reči velike napotije delajo tudi kerstne knjige, ki so še vedno neslovensko pisane, in pričajo, kako malo energije v tem ima č. duhovenstvo. Gledé branja se učitelji zares trudijo nekako sredo najti med prestavljanjem v nemški jezik in razjasnjenjem zapopadka; redko se pripeti, da učenci branega ne umijo ne v tem, ne v onem jeziku. Po mojih mislih bi naj boljše bilo ločiti. Ker je že ukazano, da se učenci morajo že v naj nježniših letih lotiti nemškega jezikoslovja, naj se ga tedaj lotijo, pa branje in razjasnjenje slovenskega dela se ne sme zanemarjati, to je prvo in najvažniše, ono naj bode v drugi verstí v posebej odmerjenih urah; kajti vsaki učitelj se varja misleč, da nauči mladiče slovenske nemškega jezika v početnih šolah. Take tirjatve in poskušnje naj tedaj vsaj ne prevagajo, da se učencem uk in šola ne pristudi in zamerzi.

Da se slovnica ne uči sistematično, ampak slučajno od primerljeja do primerljeja, je vse hvale vredno in mlademu razumu primerno. S posebno radostjo sem poslušal, kako so se mladiči vadili pripovedovati in opisovati ustmeno. Dotične vaje so bile vzete iz „Učiteljskega Tovarša“. Da se računi v slovenskem jeziku, se razumi po sebi, ali pri tem predmetu se, žalibože, jezik skoro naj več kvari.

Pridem pa s tem k drugemu delu svojih opazk, kako materni jezik služi v obliki. Učencevi pameti primerno govoriti je poprek naj večja umetnost učiteljska. Umevnost pa se pospešuje, ako se govori v čisti slovensčini, ker le ta je miselnosti (logiki) primerna in ne veže različnih pogledov in podob. Pri tem so zares v naj slabšem stanju učitelji Slovenskih gorí, kjer je jezik posebno v zgornjih nekako pokvarjen in zmešan in po takem nepomislno (nelogičen). Tej nepomislnosti se mora učitelj zoperstavljeti; kako pa tam, kjer še sam ni imel priložnosti dospeti do pravilnih načel! kajti ne zadosti, ako se ogiblješ nemškim besedam, ampak še večja nemškutarija in pogubelnejša je, če slovenske besede vežeš v nemškem slogu. Primeri bodo razjasnili. Čul sem brati: Odstavek jedna. To je krivo, nepomislno. Nemece šteje s števniki glavnimi govoreč: Paragraf eins. Toda Slovencu so odstavki zloženi po verstí in v verstí prvi odstavek je prvi, in nīkakor edna. Ednemu nasproti je: dva, tri, dosti, več, i. t. d. Ne pitaš se, koliko odstavkov hereš, ampak koliki, tedaj imaš odgovarjati

*) Tako tudi kaže in razlaga naš slovensko-nemški „Abecednik“ na Kranjskem.

in brati s verstnim števnikom: odstavek prvi; ta odgovarja misli. Znan je germanizem: Psa gor obvesi! Nisem ga sicer pri nobeni skušnji čul, samo več enakih, in izvolim si ravno tega, da jedro germanizmov razjasnim in takim učiteljem, kateri imajo dobro voljo učiti se in o tej reči misliti, oči odprem, da lahko po tem vsaki sam razloči in sodi, ako pozna načelo.

Tedaj pogledimo na podani primer, kako je nepomiselno. Obvesiti, vesiti koga, je storiti, da visi. Vsaki tedaj, kateri hoče psa vesiti, ga hoče umoriti, ne pa pripeti, in ako pravi še celó gor obvesiti, ga ne samo vesi, ampak ga vesi na nekako višino, ker gor ne pomenja na lance t. j. pripeti s lanci, ampak gor pomenja na višini, tedaj na vislicah. Nepomiselno nemškutariš tedaj s tem, ako nemške besede se trudiš zmenjati s slovenskimi, ki pa v nemški slog postavljene pogodijo le vsako nemško besedo za se, ne pa prave misli. Narisal je nek šaljivi umetnik izraz: k nogam iti (m. peš) tako le: Veliki kup nog živalskih in človeških in pa potnika, ki jih gre gledat. Lične slike bi se lahko tudi narisale za: Dol beri! vun zrajte! dol spiši! dol zbriši! naprejšvete, vun vidi i. t. d. Da taki izrazi misli ne izzarajo in umevnost pačijo, je jasno kot beli den. *)

Iztrebiti take napake le moremo, če pozorno prebiramo dobre slovenske knjige in časnike, zvesto poslušamo čisto slovensko govorico, ostro omejamo in ločimo pomen in obseg (Umfang) nemških in slovenskih besed in izrekov, ter se vestno ogiblremo samovoljno kovati besed in izrekov.

Te opombe želim, da bi bile dobrovoljno sprejete, kakor so podane, vsaj na one ne merijo, kateri jih ne zaslužijo, vem pa tudi, da so še marsiktere druge okolnosti krive, ako še ljudske šole niso na tej stopnji, na kateri bi biti imele. Dobra volja in neprestana marljivost premagate vse overe in naše šole bodo počasem zares narodu, kar mu biti morajo, učelišča za vse djanske potrebe življenja; bodo nam mala vseučelišča, iz katerih bode izhajala krepka značajna mladina, up boljše prihodnosti. Kar pa dohaja nedeljskim šolam, žalibože, z večega celó zanemarjenim, v katerih bi dečki imeli ponavljati iz berila djanska poglavja iz naravopisja, zemljopisja in se učiti sadjoreje, bčelarstva, opravičnih spisov i. t. d., dekleta pa peti, plesti i. t. d., o teh sem čul od večih strani zrele in zdrave misli, kak bi se naj okrepcale. Naj jih priobčijo dotični učitelji sami svojemu „Tovaršu“! Ta prevelika pohlevnost ne velja. Vsak učitelj se sme in mora čutiti, kaj je, in če se mlademu dopisovavcu v pisavi kaka pomota pripeti, mu č. g. vrednik ne bodete v zeló šteli in blagovoljno popravili. **) Priobčujmo tedaj tudi mi svoja mnenja radi „Učiteljskemu Tovaršu“, da svet spozná, da so v Slovenskih goricah izobraženi in vneti učitelji! Z Bogom!

*) Opomniti tudi moram, da Slovenec ne onika, ampak vika. Neki učenci učitelju svojemu za poskušnjo zahvalen list pišoč, so Vi in Oni celó mešali. Nekteri mislijo, da se s onikanjem skazuje večja čast. Ni res. To je ista pomota, po kateri prostaku krušnica in brisača služita za delavni dan, tištuh in anduh pa za nedeljo, mislečemu da nemško je „nobel“. Goli germanizem je. Pis.

**) Prav radi,

Vredn.

Iz Gorice. Ravnokar je prišel na svitlo: **Goriški letnik** za čitatelje vsacega stanu, prvi tečaj za leto 1864. Vrednik Fr. Zakrajšek. Založnik Karol Sohar v Gorici. Ta knjiga obsega na 15 polah veliko lepega podučnega in kratkočasnega blaga: vremenoznanstvo, od pisemuine in štempeljuine, znajdbe, spominjsko kazalo, majhna lekarnica, Don Kišot, zrak na Smolici, načerti za slov. malarje, kratkočasnice, čertica iz življenja slov. pisatelja, zgodovina gor. grofije, gaz in plinosvečava, nar. pesmi, pravlice, vraže, šopiček umetnih pesem, literarna delavnost po Goriškem v zadnjih letih. — Ta mični letnik, ki se prodaja tudi drugod pri slovenskih bukvarjih, se bo gotovo prikupil vsem, ki ga bodo brali.

Iz Ljubljane. Dobili smo zopet znamenito, izverstno delo, in sicer prvo te verste, t. j.: **Kratka staroslovenska slovnica.** Spisal J. Marn. V Celovcu 1863. Dobiva se v Ljubljani pri gospodu pisavcu po 50 kr., pri bukvozezu M. Gerber-ji pa po 60 kr. Vsak, kdor hoče po slovenski prav govoriti in pisati, mora razumeti kolikor toliko tudi staroslovensčino, in ravno ta lična knjižica razlaga ta nauk prav lahko umljivo in temeljito, da nič boljšega. Ker pa si je gospod pisavec le samo 200 iztisov posebej oskerbel, naj se hitro potrudi, kateri jo hoče kupiti.

— Tudi je že prišel na svitlo **Domač Koledar** slovenski za prestopno leto 1864. Spisal P. Hitzinger, farman in dekan postojnski. 9. pomnoženi tečaj, s podobšino sedanjega Velehrada. V Ljubljani, založ. Jan. Giontini, natisnil J. R. Milic. Ta letnik ima, kakor druge leta, tudi letos mnogo mnogo izverstnega blaga za domače ljudstvo, in je po vsi pravici pravi domač koledar. — Povemo še, da je pri g. J. R. Milicu tudi letos drugikrat prišla na dan **Viseča pratika** za prestopno leto 1864, ki se že tudi dobiva pri imenovanem tiskarji in pri drugih bukvarjih.

— Po sklepu odseka za besede bodo v ljubljanski nar. čitavnici letošnje zimo podučne in kratkočasne veselice 22. nov., 6., 20. in 27. dec. t. l., potem 10., 17. in 24. jan., 2., 7. in 21. febr., 6. in 20. marca in 10. aprila prih. l.

Premembe v učiteljskem stanu.

V ljubljanski škofii. Prestavljeni sog.g.: — Matija Arko, učitelj v Polhovem gradu, za podučitelja v Senožečah, — Janez Uršič, učitelj v Senožečah, v Zgornji tuhinj, in od tod na njegovo mesto Franc Adamič, — Valentin Krek, učitelj v Getenicalh, k sv. Gregorji, in od tod na njegovo mesto Janez Per, — Franc Lavrič, učitelj v Nemški loki, v Šentkocjan, in od tod na njegovo mesto Anton Kunšič, — Kristijan Lavrič, podučitelj v Senožečah, za učitelja v Zalog, — Anton Mazek, učitelj v Doljni vasi, v Šmarijo, in od tod na njegovo mesto Janez Jarm. Postavljeni sog.g. poterj. pripravniki: Janez Zakrajšek za podučitelja v Ternovo, — Matija Petrič za podučitelja v Mengiš. — Henrik Visjak za učitelja v Žire. — G. Jož. Dürfeld, učitelj v glavni šoli v Kočevji, je umrl. R. l. p.

 Vse tiste čast. g. g. naročnike, ki spremené svoje stanovanje, prosimo, naj to oglašé pri založništvu „Tovarša“.

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:
Jož. Rudolf Milic.